

Kompozično-estetické vlastnosti vegetačných úprav

Z. Rózová, E. Mikulová: *Composition-Aesthetic Character of the Vegetation Landscaping. Život. Prostr., Vol. 42, No. 5, p. 256 – 260, 2008.*

The principal elements of the vegetation landscaping are woody plants with another plants (lawn and flowers). In compositional aspect, these are dimension elements within diversing visual attributes: size, form, colour, texture, structure. We have analysed these characteristics at area by regional law-court building in town Nitra. From results flows, that vegetation landscaping makes aesthetic and representative function only in a part of the performance.

Estetika je veda o podstate a zákonoch krásy, skúma krásno v umení a živote. Zaoberá sa človekom vytvorenými predmetmi a priestormi, ktoré majú esteticky pôsobiť na jeho psychiku. Každý predmet, objekt, či priestor vzbudzuje u pozorovateľa (subjektu) emócie, výsledkom je subjektívny obraz objektívnej skutočnosti. Človek vníma priestor zmyslami, hlavne zrakom, v krajinárskej tvorbe sa uplatňuje aj čuch, chuť a hmat. Čím viac zmyslov je zapojených, tým je vnímanie dokonalejšie.

Kompozičné princípy

Kompozícia sa definuje ako skladba, usporiadanie jednotlivých zložiek, prvkov, ktoré sa zúčastňujú na organizácii celku a vytvárajú zmysel celého diela. Kompozícia vyjadruje vzájomný vzťah medzi jednotlivými časťami diela a celkom. Je to spôsob použitia formy a spojenia prvkov do celku vyššieho rádu.

Jednotlivé prvky nie sú usporiadané náhodne, každá kompozícia má svoju vnútornú logiku, vnútornú organizáciu, tým sa odlišuje od náhodného zoskupenia prvkov. Ku kompozičným princípom patrí symetria, asymetria, statickosť, dynamickosť, harmónia, kontrast, rytmus, eurytmia, proporcia, gradácia, dominantna, priehľad, otvorenosť a uzavretosť. Viacerí autori, napríklad Supuka a kol. (2004), Rózová a kol. (2005) uvažujú o organizácii prvkov v kompozícii – forme poriadku (kontrast, opakovania, následnosť, rytmus, rovnováha). Finka (1994) pomenúva hodnotové vlastnosti kompozície a polohové vlastnosti elementov formy.

Vlastnosti kompozičných prvkov v sadovníckej a krajinárskej tvorbe

Východiskom krajinárskej architektonickej kompozície je krajina (prírodné prostredie) a základným prírodným kompozičným materiálom vegetácia. Dôležitým predpokladom vytvorenia kvalitného sadovníckeho diela je poznanie a uplatnenie prírodných zákonitostí. Z kompozičného hľadiska sú rastliny objemové prvky s rozličnými vizuálnymi vlastnosťami, medzi základné kompozičné prvky patrí *tvar, textúra, veľkosť, proporčnosť, farba a štruktúra, svetlo a tieň*.

• **Tvar** – rozumieme ním vonkajšiu podobu, formu, obrysové kontúry a povrchy prvkov. Ak rozložíme tvar prvkov až na základné línie, dostaneme vertikály a horizontály (obr. 1). Tvar ako kompozičná hodnota vstupuje do rôznych vzťahov, z ktorých najdôležitejšie je množstvo prvkov a vzdialenosť od pozorovateľa. Tvar najviac vyniká pri solitérnej výsadbe, lebo tam jasne vidno výšku, šírku a obrysovú líniu. Pri rozvoľnenej skupine niekoľkých jedincov sa uplatňuje obrysová línia, ale celkový dojem vytvára hmota skupiny.

• **Textúra** je súčasťou tvaru, od nej závisia obrysové kontúry. Je to vlastne prirodzený povrch materiálu. Vytvárajú ju listy svojim postavením, veľkosťou a tvarom, vetvičky, vetvy, a konáre svojim postavením a hrúbkou (obr. 3 na s. 258). Oplyvňuje ju vek rastlín a osvetlenie. Medzi textúrou a vzdialenosťou pozorovateľa vznikajú kompozičné vzťahy. Dôležitá je tiež dĺžka pozorovania.

• **Veľkosť** je vlastnosťou tvaru (určuje ju výška, šírka a hĺbka). Veľkosť alebo výška je rozhodujúca preto, lebo v priestore musia byť usporiadané predmety tak, aby menšie boli pred väčšími (obr. 2). Veľkosť však nie je absolútna veličina, závisí od miesta a vzdialenosti pozorovateľa (Supuka a kol., 2004). Jej účinok závisí od uhla, ktorý zvierajú tri body: pozorovateľ, predmet bližší a predmet vyšší. V krajinárskych kompozíciách sú všetky hodnoty (hlavne výška) relatívne.

• **Proporčnosť** súvisí s veľkosťou – priestorová kompozícia je charakteristická istým pomerom výšky, šírky a dĺžky. V kompozícii ide o vzťahy jednotlivých prvkov k celku a naopak. Môžu byť vyššie než širšie, širšie než dlhšie, ale tiež širšie než vyššie a pod. Relatívnosť pomeru umožňuje porovnávať prvky s inými pomermi výšok a širok. Proporcionalita je založená na vzťahoch predstavujúcich veľmi dôležitý faktor harmónie (Finka, 1994).

• **Farba a štruktúra** sú veľmi významné vlastnosti kompozičných prvkov. Farba má ešte ďalšie charakteristiky: tón, sýtosť a svetlosť. *Tón* charakterizuje farbu prostredníctvom vlnovej dĺžky. *Sýtosť* (plnosť, čistota) farby určuje jej intenzitu (Finka, 1994) a stupeň výraznosti (Hurých a kol., 1984). *Svetlosť* (jasnosť, svietivosť) farby závisí od podráždenia sietnice oka a predstavuje silu svetelného pocitu z farby. Podľa svietivosti rozli-



2. V priestore musia byť predmety usporiadané tak, aby menšie boli pred väčšími. Foto: E. Mikulová, 2006

1. Rôzne tvary vegetačných prvkov. Schönbrun, Viedeň. Foto: P. Petluš, 2007





3. Rôzne typy textúr vo vegetačnej úprave. Foto: E. Mikulová, 2008

4. Farebná dominanta umocnená zrkadlením vo vodnej hladine. Foto: E. Mikulová, 2008



šujeme farby teplé, ktoré vyvolávajú pocit jasu, tepla, sú aktívne (odtiene červenej, oranžovej a žltej) a studené farby, ktoré vyvolávajú pocit chladu, sú pasívne (modrá, fialová zelená a modrozelená).

- farebnosť (vrátane zmien počas ročných období),
- proporčnosť (relatívna a absolútna),
- kontrastnosť (hmotová, štruktúrna, farebná).

• **Svetlo a tieň.** Pomer svetla a tieňa vytvára plasticnosť kompozície. V sadovníckej úprave tento pomer závisí od dennej a ročnej doby, geografickej polohy, topografických a klimatických podmienok. Pozorovateľ vníma svetlo a tieň skôr ako bielu a čiernu farbu a polotiene ako určité stupne šedej. Svetlo a tieň sú dôležité pri chápaní priestorovosti.

Dominanta kompozície

Prvky, ktoré tvoria kompozíciu, majú rozličnú výrazovú hodnotu, najvýznamnejší z nich sa nazýva *dominanta*. Predstavuje hlavnú zložku celku. Môže to byť ťažisko kompozičného celku, alebo prvok, ktorým kompozícia vrcholí. Dominantou rozumieme tiež vedúcu črtu kompozície, alebo prevládanie jednej časti nad druhou – veľkosťou, intenzitou alebo zaujímavosťou. Dominanty v krajine vníma každý človek. Môžu mať prírodný, kultúrny alebo zmiešaný charakter. Výsledný efekt je daný mierou odlišenia v rámci celku kompozície (obr. 4), a to: polohového, rozmerového, tvarového, farebného alebo texturálneho (Finka, 1994).

Princípy tvorby sadovníckych úprav

Predpokladom uplatnenia vegetácie v sídelnom útvaru je vytvorenie koncepcie harmonického spolupôsobenia náročne komponovaných parkových a záhradných objektov v urbanistickej štruktúre. Východiskom nového konceptu je dôkladné poznanie súčasného stavu prírodných prvkov sídelného útvaru. Treba urobiť množstvo prieskumov, napríklad stanoviť dendrologickú hodnotu jednotlivých prvkov, analyzovať kompozičné princípy jestvujúcich parkových objektov a pod. Vegetáciu vo všetkých jej rozmanitých prejavoch treba považovať za rovnocennú súčasť hmotovo-priestorovej štruktúry sídelného útvaru, kde sa v kompozícii uplatňujú všetky jej vlastnosti, teda :

- tvar prvku,
- textúra povrchu (napr. trávnik, olistenie drevín a pod.),

Sadovnícke úpravy reprezentačných priestorov

Sadovnícke úpravy sprevádzali architektúru už v najstarších kultúrach. Nezanedbateľný je význam vegetácie ako prírodného prvku kompozície, ktorý zlepšuje estetiku prostredia, a tak pozitívne vplýva na vnímanie priestoru i na psychiku človeka.

Sadovnícka úprava musí vhodne dopĺňať predovšetkým priečelie významnej stavby a závisí od rozlohy upravovanej plochy. Budova sa má „zarámovat“ stromovou vegetáciou a majú sa zachovať čo najucelenejšie plochy trávnikov, do ktorých sa vhodne umiestňujú kvetinové záhony. Vegetácia by nemala prekryvať fasádu budovy. Výber porastov, rozmer a farebnosť vegetačných úprav sa riadi veľkosťou, tvarom a farbou budovy. Volí sa buď kontrastné, alebo neutrálne riešenie, podľa toho, ako sa má vystupňovať účinok. K budovám so svetlou fasádou sú vhodné tmavé dreviny (ihličnany, tmavé listnáče, prípadne červenolisté kultivary), a naopak. K štíhlym stavbám sa vysádzajú dreviny so zaoblenými tvarmi, k horizontálne členeným hmotám skôr vertikálne tvary (stl-

povité, kuželovité kultivary). Rámec sa vytvára na oboch stranách tak, aby sa dosiahla rovnováha medzi sadovníckymi úpravami a architektonickými prvkami. Uprednostňujú sa skororašiacie druhy listnatých drevín s jemnou textúrou a ihličnany, keďže ide o reprezentačný priestor, kde je žiaduci celoročný estetický efekt sadovníckej úpravy. Možno ho dosiahnuť použitím pestrých tvarov prirodzených korún i strihaných foriem. Aby sadovnícka úprava pôsobila náročne, možno ju doplniť vhodnými umeleckými dielami, ktoré umocnia celok, jeho myšlienku i časti (Otruba, 2002).

Hodnotenie kompozično-estetických vlastností sadovníckej úpravy v meste Nitra

Na vizuálne hodnotenie estetických vlastností a štruktúry sadovníckej úpravy s esteticko-reprezentačnou funkciou v urbanizovanej krajine sa vybral parčík pred budovou Krajského súdu v Nitre. Podľa Petluša a Vankovej (2008) má táto plocha výrazne nízky potenciál vizuálnej exponovanosti.

5. Sadovnícka úprava pri Krajskom súde v Nitre. Foto: E. Mikulová, 2007



Tab. 1. Hodnotenie vizuálnych vlastností sadovníckej úpravy pri Krajskom súde v Nitre

Skúmaná lokalita	Vizuálne vlastnosti vegetácie															Spolu (body)
	jar		leto		jeseň		zima		celoročne							
	A	B	A	B	A	B	A	B	C	D	E	F	G	H	I	
Park pri Krajskom súde v Nitre	3	2	3	2	3	2	3	2	1	1	3	3	3	1	2	34

A – textúra, B – farba, C – výška, D – tvar, E – vrstevnatosť, F – druhová pestrosť, G – kompaktnosť, H – dominantnosť, I – rovnováha
 Plní esteticko-reprezentačnú funkciu: 45 – 40 b. 3 body – vlastnosť, ktorá vytvára harmonické pôsobenie
 Čiastočne plní esteticko-reprezentačnú funkciu: 39 – 27 b. 2 body – vlastnosť, ktorá narušuje harmonické pôsobenie
 Neplní esteticko-reprezentačnú funkciu: 26 – 15 b. 1 bod – vlastnosť, ktorá nevytvára harmonické pôsobenie

Budova súdu je historická stavba v klasicistickom štýle. Sadovnícka úprava má plochu 1 400 m², obdĺžnikový tvar, uprostred je fontána obkolesená lavičkami a doplnená mobiliárom s výsadbou letničiek, ktorý lemuje aj prístupový chodník k fontáne. Sadovnícka úprava je riešená viac-menej symetricky, tvoria ju listnaté i ihličnaté stromy a kry, doplnené udržiavaným, ale málo kvalitným trávnikom. Parcík je obkolesený chodníkom pre peších s parkovacími miestami a pred ním vedie rušná štvorprúdová dopravná komunikácia v smere Bratislava – Zlaté Moravce (obr. 5).

Hodnotenie sadovníckej úpravy vychádzalo z analýzy vlastností jej prvkov. Vegetačnú úpravu tvoria stromovité i krovité dreviny a trávnik. Kvetinové záhony sa tu nenachádzajú, nahrádza ich mobiliár s letničkami. Textúra vegetačnej úpravy je veľmi pestrá. Počas celého roka v nej prevláda zelená a strieborná farba listov, jarné kvitnutie je nevýrazné (kvety sú zelenožlté, žlté, biele), jesenný efekt je tiež málo výrazný (objavuje sa len žltá a oranžová farba), aj plody drevín sú farebne málo atraktívne (hnedé, čierne, žltohnedé, žltozelené a červenozelené). Výška stromov je väčšinou viac ako 10 m, krov zväčša nad 1,6 m. Porast má prirodzený lievikovitý tvar, je trojetážový, tvorí ho dovedna 12 druhov. Zapojenosť korún stromov je nad 80 %. Porast stromov využíva viac ako 60 % plochy pozemku, rovnako ako trávnik. V úprave sú dva typy dominant – tvarová a farebná, obidve málo výrazné.

Vizuálnym vlastnostiam sadovníckej úpravy pri Krajskom súde v Nitre sa podľa kritérií hodnotenia esteticko-reprezentačnej funkcie pridelilo 34 bodov (tab. 1). Niektoré kombinácie vlastností narušujú harmonické pôsobenie celku, preto iba čiastočne plní esteticko-reprezentačnú funkciu.

Hodnotenie sadovníckej úpravy vychádzalo z analýzy vizuálnych vlastností (veľkosti, farby, tvaru, textúry a štruktúry) vegetačných prvkov. Na základe tejto analýzy sme zistili, že textúra tejto skupiny vegetácie (korún stromov) je ľahká až hrubá a ťažká až jemná, farba je ne-

utrálna vo všetkých obdobiach roka, t. j. neupúta pozornosť. Porast je vysoký, jeho tvar je pestrý. Vegetačná úprava je trojetážová, súvislá, s vysokou druhovou pestrosťou. Porast má veľký počet prvkov pôsobiacich ako dominanty, ktoré si navzájom konkurujú a pôsobia disharmonicky, rovnováha porastu – mierne narušená symetria. Tieto vlastnosti nepostačujú na to, aby skúmaná plocha dostatočne plnila esteticko-reprezentačnú funkciu, preto je potrebná zmena v oblasti štruktúry, druhového zloženia porastu a celkovej kompozície.

Príspevok bol vypracovaný s podporou grantového projektu VEGA 1/0059/08 Vlastnosti vybraných prvkov krajinskej štruktúry pre hodnotenie krajinného rázu.

Literatúra

- Finka, M.: Architektonická kompozícia – architektonická kompozícia a estetika. Bratislava: STU, FA, 1994, 162 s.
 Hurých, V. a kol.: Sadovníctvo. Bratislava: Príroda, 1984, 416 s.
 Otruba, I.: Záhradní architektura pro střední a vysoké školy. Brno: ERA, 2002, 357 s. ISBN 80-86517-28.
 Petluš, P., Vanková, V.: Stanovenie potenciálu vizuálnej exponovanosti v procese hodnotenia krajinného rázu urbanizovanej krajiny. In: Mladí vedci 2008, vedecké práce doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov. Nitra: FPV UKF, edícia Prírodovedec, č. 301, 2008, s. 357 – 362. ISBN 978-80-8094-285-4.
 Rózová, Z. a kol.: Estetika a percepcia krajiny. Nitra: FPV UKF, 2005, 68 s. ISBN 80-8050-927-1.
 Supuka, J. a kol.: Krajinárska tvorba. Nitra: STU, 2004, 256 s. ISBN 80-8069-334-X.

Prof. Ing. Zdenka Rózová, CSc., zrozova@ukf.sk
Ing. Erika Mikulová, erika.mikulova@ukf.sk
Katedra ekológie a environmentalistiky Fakulty prírodných vied Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Trieda Andreja Hlinku 1, 949 74 Nitra